

RELIGIJAS NOZĪME NOTEIKTAS ETNISKAS ĻAUŽU GRUPAS SAGLABĀŠANĀ UN ATTĪSTĪBĀ

Importance of Religion for the Survival and Development of an Ethnic Group of People

Nora Vilmane

Liepājas Universitāte, Kuršu iela 20, Liepāja, Latvija, e-pasts: nora.vilmane@inbox

Abstract. *The research deals with the emigration of Latvians to Brazil in the 19th and 20th centuries, its motives and goals. It contains the analysis of religious traditions and activities in the Latvian colony Vārpa and their role in the development of the community of Latvian diaspora. A unique phenomenon – activities of Latvian missionaries – has been examined and evaluated in the context of facilitating the inhabitants’ spiritual development in remote regions of Brazil and Bolivia. During several expeditions (1999, 2001, 2009) the author has studied the basic values and way of life of the Latvian diaspora in Brazil in the 21st century. It has to be concluded that among Latvians both the ethnic and religious identity is still strong. The interaction of these two phenomena has ensured qualitative development of several generations of Latvians as well as their successful integration in the local multicultural society.*

Keywords: *baptism, Brazil, church, colony, education, emigration, God, jungle, Latvians, missionarism, school, songs, spiritual values, traditions.*

Ievads

Pasaule pastāv nemitīgā, nepārtrauktā mainībā. Attīstās tehnoloģijas, to sasniegumi neizbēgami izmaina dabas un cilvēku attiecības pasaulē, mainās vide – tā kļūst urbanizēta, mainās klimatiskie apstākļi. Cilvēku dzīvesveidu ietekmē kā ģeogrāfiskā, ekonomiskā, tā arī valsts politiskā vide. Viss notiek ciešā savstarpējā mijiedarbībā, bet visa sākums ir cilvēks, viņa prāta spējas un radošās darbības rezultāts. Diemžēl attīstībai var būt arī atšķirīgs, negatīvs ideoloģiskais pamats; ne vienmēr cilvēka kreativitāte veicina pasaules attīstības procesus – tā var kļūt arī par ieroci vardarbībai, ļaunuma izpausmēm, kas nes līdzī globālus zaudējumus, haosu un eventuāli mierīgā, auglīgā pasaules attīstības gaita tiek vardarbīgi izjaukta. Līdzās materiālajiem un fiziskajiem – dzīvā spēka zaudējumiem vērojamas arī negatīvo spēku izraisītas garīga rakstura traumas, kas savukārt var būt kā iemesls ļaužu migrācijai. Pasaules vēsturē rodami neskaitāmi dažādu motīvu, apjomu un veidu cilvēku grupu, kopienu, pat tautu pārvietošanās piemēri.

Pasaules tautu kopējā migrācijas procesa vēsturē arī Latvijai un latviešiem ir noteikta vieta un loma – sīka un niecīga skatot globālā mērogā, taču spilgta un nozīmīga mūsu tautas vēstures kopējā skatījumā. Jebkurai migrācijai mēdz būt dažādi cēloņi: objektīvi – globālu problēmu izraisīti, vai subjektīvi, kas pārsvarā izriet no lokālās situācijas un apstākļiem. Atšķirīgi var būt arī rezultāti: ļaužu grupas – emigranti – var pazust pasaules ceļos, atstājot tikai pamazām dziestošas atmiņas par sevi, bet var arī ar savu dzīves veidu, kultūru, savu attieksmi un, galvenais, rīcību radīt jaunajā mājvietā stabilu turpmākās garīgās un praktiskās eksistences pamatu, tādējādi izveidojot priekšnosacījumus jaunas, kvalitatīvas sabiedrības izveidošanai.

Kā vienu no masveidīgākajiem brīvprātīgās emigrācijas piemēriem Latvijas vēsturē jāmin latviešu baptistu izceļošana uz Brazīliju 19. gs. beigās un 20. gs. pirmajā pusē. Šie notikumi vairāk zināmi nedaudzajiem Latvijas baptistu vēstures pētniekiem (Jānis Tervits, Modris Ginters, Oļģerts Cakars u.c.), kā arī šo draudžu locekļiem. Pārējiem Latvijas iedzīvotājiem visbiežāk šīs vēstures lappuses ir kā pārsteigums vai arī informācija ir gauži

minimāla, izkropļota. Vairākkārtējos Brazīlijas ekspedīciju braucienos¹ redzētais liecina, ka latvieši Brazīlijā nav asimilējušies un pazuduši bez pēdām; ar latviskajai identitātei raksturīgajām īpašībām: eiropēisko dzīves veidu, kultūru, nopietno, apzinīgo attieksmi pret darbu, augsto morāli un garīgumu viņi kopā ar līdzīgas izpratnes iedzīvotājiem – gan vietējo iezemiešu, gan citu tautību pagājušo gadsimtu iecerotāju pēcnācējiem veido Brazīlijas daudz kultūru sabiedrības augstāko, kvalitatīvo iedzīvotāju slāni, kas kopumā arī nodrošina Brazīlijas straujo izaugsmi 20., 21. gs. pasaules lielvalstu kontekstā. Rodas jautājums: *kas, neskatoties uz ļoti sarežģīto un attīstībai nelabvēlīgo Latvijas vēstures gaitu iepriekšējos gadsimtos, veidoja latviešu kultūrintitāti tik noturīgu, stipru, ka, nonākot jaunā, sociāli nesakārtotā vidē, ko var apzīmēt pat par ekstremālu, salīdzinoši neliela ļaužu grupa spēja ne tikai izdzīvot un kvalitatīvi uzlabot savus dzīves apstākļus, bet arī izveidot garīgi stipru etnisko kopienu ar augstiem mērķiem un ideāliem, kas ir būtiski un nozīmīgi arī Brazīlijas latviešu diasporā vēl šodien - 21. gs.*

Latvieši un emigrācija

Latvijas vēsturē jau 19. gs. redzami vairāki emigrācijas piemēri - kā brīvprātīgai izceļošanai tā arī izsūtīšanai piespiedu kārtā – šajā sakarā pieminams Sibīrijas vārds. Vēsturnieks Vilberts Krasnais 1938. gadā izdotajā pētījumā „Latviešu kolonijas” rakstīja, ka „Tautas brīvības cīnītājus un arī dažādus noziedzniekus izsūtīja uz Sibīriju, kur jau 1802. gadā nodibinās pirmā – Rižkovas - un 1862. gadā otrā – Vecrīgas latviešu kolonija” (Krasnais, 1938: 12). Iedzīvotāju brīvprātīgu emigrāciju uz Krieviju veicināja tā brīža cara valdības politika - iekšējās kolonizācijas veicināšanai 1843. gadā bija izdots likums, kas izceļotājiem paredzēja visādus atvieglojumus – apsaimniekošanai tika piešķirta zeme, kā arī naudas, sēklas un citi pabalsti, reizē atbrīvojot jaunsaimniekus četrus gadus no visiem nodokļiem un trīs gadus no rekrūšu došanas (Švābe, 1958: 271). M. Skujenieks savā pētījumā par latviešu migrāciju min atšķirīgu faktu – „Izceļotājiem solīja [...] uz 25 gadiem atbrīvošanu no karaklausības” (Skujenieks, 1930: 80). Ekonomisko motīvu mudināti uz Krievijas impērijas guberņām izceļoja ievērojams skaits Latvijas iedzīvotāju – vēsturnieks Arveds Švābe min 1897. gada Krievijas tautas skaitīšanas datus: ārpus Latvijas tur bija apmetušies ap 112 000 jeb 9 % latviešu (Švābe, 1958: 540).

Latviešu izceļošana un koloniju dibināšana 19. gs. notika ne tikai uz austrumiem. Gadsimta beigās, 1890. gada 7. aprīlī, neliela iedzīvotāju grupa – 25 ģimenes kā izceļošanas

¹ Privātu radniecīgo sakaru ietekmē šī darba autorei jau pēc 1987. gada – pēc tolaik gandrīz neticamās iespējas apmeklēt radniekus Brazīlijā - radās cieša apņemšanās iepazīstināt Latvijas iedzīvotājus ar šo tēlu mītošo, „aizmirsto tautas daļu”, ar viņu dzīvi, ar viņu sasniegumiem. Ilgus gadus nebija iespējas šo nodomu realizēt – sākotnēji valdošās politiskās gaisotnes dēļ, vēlāk, pēc 1991. gada, idejas izpratne un visnotaļ atzīšana no potenciālo investoru puses nesakrita ar viņu materiālajām iespējām, savukārt turīgākie investori nesaskatīja šī nodoma īstenošanas lietderību un vajadzību. Ideja par Brazīlijas latviešu apzināšanu, viņu dzīvesstāstu vākšanu un popularizēšanu Latvijā guva atsaucību Latvijas Kultūrkapitāla fonda (KKF) rīkotajā pirmajā projektu konkursā 1998. gadā. KKF piešķirums – nepieciešamā ceļa nauda kopā ar Liepājas Domes finansiālo atbalstu nodrošināja pirmās ekspedīcijas norisi 1999. gada februārī. Veiksmīgas sagādīšanās rezultātā (darba autore gan domā, ka: „Katrā nejaušībā slēpjas konkrēts mērķis – tikai vajag to atpazīt.”) – ieinteresētā ceļabiedru kopa pēc šīs ekspedīcijas apzinājās iesāktā darba nozīmīgumu un ārkārtīgi plašos turpmākā darba apmērus un, piesaistot interesentus Latvijā, 2000. gadā nodibināja nevalstisku organizāciju Brazīlijas Latviešu draugu fondu, kas turpināja iesākt: ar privāto līdzekļu un vairāku Liepājas uzņēmumu atbalstu 2001. gadā notika otrā ekspedīcija uz Brazīliju, uz citām, pirmās ekspedīcijas laikā vēl neapmeklētām, senajām latviešu dzīves vietām. Daļa savākto un atvesto materiālu tika nodoti Valsts Akadēmiskajā bibliotēkā, liela daļa atrodas joprojām eksistējošā Brazīlijas Latviešu draugu fonda (biedrības) īpašumā. Doktorantūras studiju laikā, precizējot promocijas darba pētījuma tēmu un apjausot pieejamo materiālu nepilnību, darba autore par privātiem līdzekļiem 2009. gadā veica trešo – individuālu ekspedīcijas braucienu, mērķtiecīgi papildinot pētniecībai nepieciešamo informāciju. Pateicoties modernajām tehnoloģijām un atsaucīgajiem Brazīlijas latviešiem, pētījumu datu bāze regulāri turpina papildināties.

galamērķi izvēlējās tālo un eksotisko Brazīliju, kur apmetās Santakatarinas pavalstī un izveidoja Rionovas koloniju. Šīs grupas morālie iedvesmotāji bija bijušais Tērbatas universitātes teoloģijas students ar plašu tautsaimniecības un ģeogrāfijas interešu loku Kārlis Balodis (1864 - 1931) – vēlākais Berlīnes universitātes profesors (no 1898. līdz 1918. gadam), Vācijas finanšu ministrijas padomnieks statistikā, rūpniecībā un agrārjautājumos un filozofs Pēteris Zālīte (1864 - 1939). Iepazīstoties ar jauno mītnes zemi, latvieši jutās vīlušies redzētajā un daudzi atgriezās dzimtenē. Viena no izceļotāju ģimenēm, Arājumi, novērtēja Brazīliju kā lielu iespēju zemi un palika tur, uzsāka saimniekot un aicināja piebiedroties citus interesentus no Latvijas. Arājumi bija baptisti, šī reliģiskā piederība arī izskaidro, kāpēc Arājumu aicinājums emigrēt uz Brazīliju Latvijā sasniedza galvenokārt baptistu konfesijas pārstāvjus. Tā 1891., 1892. un 1897. gadā vairākas latviešu grupas – Daugavgrīvas baptistu draudzes koris, Rīgas Āgenskalna baptistu draudzes un arī Liepājas apriņķa Skatres baptistu draudzes locekļi devās „iekarot” Brazīliju. Jāpiezīmē, ka vilinošajam aicinājumam aktīvi atsaucās arī tie latvieši, kas jau reiz bija pametuši Latviju un zemes meklējumos devušies uz austrumiem – 1899. gada izceļotāji uz Brazīliju bija Novgorodas latviešu kolonijas iedzīvotāji. 19. gs. pēdējā desmitgadē Brazīlijā ekonomisku mērķu vadīti ieradās kopā 600 - 800 latviešu (Veigners, 1993: 100), ko vēsturē mēdz apzīmēt kā *pirmo izceļošanas vilni* uz Brazīliju.

20. gs. sākuma politiskie notikumi Latvijā un Krievijā izsauca jaunu, aktīvāku latviešu emigrācijas vilni. Pēc 1905. g. revolūcijas cara valdības ieceltās lauku kara tiesas lēmuma administratīvā kārtā uz Krievijas ziemeļu apgabaliem tika deportēti 2652 Latvijas iedzīvotāji – revolūcijas dalībnieki (Švābe, 1958: 632). Bez šiem piespiedu kārtā izsūtītajiem cilvēkiem vēl apmēram 5000 Latvijas iedzīvotāji brīvprātīgi kā politiskie bēgļi izbrauca no Latvijas. Lielākā daļa – ap 4000 emigrēja uz Ameriku un Kanādu, pārējie atrada jaunas mītnes vietas dažādās Eiropas zemēs, Austrālijā, kā arī Dienvidamerikā (Švābe, 1958: 633). Šeit lielākais izceļotāju skaits apmetās Brazīlijā – 400 - 600 latvieši (Veigners, 1993: 100). Vēsturē to apzīmē kā *otro izceļošanas vilni* uz Brazīliju.

Pēc smagajiem 1. pasaules kara postījumiem, kad Latvijā bija iznīcinātas kopā ¼ daļa no visām ēkām kā arī karā un bēgļu gaitās zaudēta ceturtdaļa no iedzīvotāju skaita (Aizsilnieks, 1968: 161), sākās aktīva jaunās dzīves celtniecība – bija jāatjauno izpostītā lauksaimniecība, rūpniecība, skolas. Sarežģīts atjaunošanas darbs sākās arī reliģiskajās konfesijās: Latvijā bija iznīcināti dievnami, bēgļu gaitās Krievijā un represijās cietuši un iznīcināti mācītāji. Šis bija ne tikai fizisko, materiālo resursu atjaunošanas laiks, bet, galvenokārt, garīgās atmodas laiks. Baptistu draudzēs aktīvais pēckara periods pamatoti tika nodēvēts par Atmodas laiku.

Nesen pārdzīvotā kara notikumi un pārdzīvojumi bija atstājuši smagas sekas iedzīvotājos, ko kopumā varētu dēvēt par krīzes situāciju. Kristīgās psiholoģijas doktors Donalds R. Klerijs savā grāmatā par cilvēka rīcību krīzes situācijā, kam var pielīdzināt arī Latvijas situāciju pēc Pasaules kara, saka: „.. Viņš (cilvēks – N.V.) pašlaik ir vairāk kā jebkad pieejams un uztver palīdzību, tāpēc tagad ir īstais laiks palīdzēt.” (Klerijs, ...: 115) Nelabvēlīgu apstākļu ietekmē cilvēks „.. var cīnīties, pieaugt ticībā un piedzīvot, ka Dievs dod spēku un atjauno dzīvi.” (Klerijs, ...: 11) Pēckara gados Latvijas baptistu draudžu locekļi veidoja visumā labi organizētu cilvēku kopu. Psihologs Maks Daugolls izveidojušos situāciju raksturo šādi: „Lai no kopā sanākuša ļaužu pūļa rastos psiholoģiska cilvēku masa, tad nepieciešama visu masā esošo indivīdu zināma kopība:

- kopēja interese pret kādu objektu,
- vienādas jūtas zināmā situācijā un ... kā sekas no tā –
- zināmas spējas atstāt vienam uz otru kādu iespaidu.

Jo lielāka un spēcīgāka šī vienība, jo vieglāk no atsevišķiem cilvēkiem rodas psiholoģiska masa. ... Visapbrīnojamākais un, līdz ar to, vissvarīgākais masas izpaušums, masas pazīme ir

katrā indivīdā notiekošā afektības (exaltation) pieaugšana. ... Diezin vai citos apstākļos cilvēka afektība var būt tik liela kā masā, un tad visiem kopā esošajiem ir patīkama sajūta – zaudēt individuālo dažādību un atdoties savām kaislībām, saplūstot kopā ar visu masu. ... Notiek „jūtu infekcija”: afektības parādīšanās automātiski tādu pašu afektu panāk cilvēkā, kurš novēro afektēto. Indivīda kritikas spējas zūd. ... Bet tai pašā laikā viņš pavairo citu cilvēku sakairinātību, un tā savstarpējas indukcijas ceļā arvien pieaug afektēto cilvēku skaits.” (Le Bons, 1998: 154, 155). Šī psihologa pūļa rīcības skaidrojums precīzi pamato Atmosas laika norises. Latvijas iedzīvotāji bija karā noguruši cilvēki, kuriem traumatiskās krīzes rezultātā bija izjaukts garīgais līdzsvars un tāpēc bija viegli ar tiem manipulēt (Kulbergs, 1998: 98). To apzināti izmantoja baptistu vadoņi, ar aizraujošo Atmosas ideju atjaunodami ticības spēku savos piekritējos kā arī pievērsdami savai ticībai jaunas ļaužu masas, jo „Dot cilvēkam ticību, nozīmē desmitkārt vairot viņa spēku” (Le Bons, 1998: 134).

Minēto apstākļu un notikumu ietekmē 1921. gadā Latvijas baptistu draudzēs izplatījās ziņa par emigrācijas nepieciešamību, kam kā motivācija tika minēti attiecīgo Bībeles tekstu simboliskie skaidrojumi – par tuvo un nenovēršamo pasaules galu, par bīstamo *sarkano milzi uz māla kājām* kaimiņos un par iespēju izglābties, pametot līdzšinējo dzīves vietu un pārceļoties uz drošu „izredzēto” zemi – Brazīliju (Bībele, 1991: 15, 1237). Garīgās atmosferas jeb reliģisko motīvu iedvesmoti no 1922. līdz 1926. gadam Latvijā pameta un uz Brazīliju devās apmēram 2300 (pēc citiem datiem 2500) iedzīvotāju, galvenokārt baptistu draudžu locekļi (Veigners, 1993: 100), kas latviešu emigrācijas vēsturē pazīstams kā *trešais izceļošana vilnis* uz Brazīliju. Šis izceļošana vilnis bija visplašākais un vēlāk arī veidoja Brazīlijas latviešu diasporas pamatkodolu. Nepārvērtējama nozīme ir faktam, ka šī J. Inķa vadītā ļaužu grupa pēc ieceļošanas Brazīlijā turpināja dzīvot kopā – vienotā kolonijā Vārpa, kur izveidojās visiem līdzīgs dzīves veids un kopēji mērķi. Arī iepriekšējo gadu - 1. un 2. viļņa izceļotāji centās dzīvot kopā – izveidojās Rionovas, Oratorijas, Mailuizijas, Pontakompridas, Ižui (19. gs. 90. gadu izceļotāji), Novaodesas, Fazendaveļas, Amerikanas (Latvijas izceļotāji no 1905. līdz 1906.) u.c. kolonijas, taču, trūkstot spēcīgai, vienotai kolonijas vadībai un, galvenais, vienojošam mērķim, lielākā daļa šo latviešu centru pamazām iznīka – ļaudis meklēja labākus dzīves apstākļus un iespējas tikt pie turības un mainīja dzīves vietas.

1922. gada latviešu imigranti neskartā mūžamežā izveidoja koloniju Vārpa kā arī mazģimeņu, vientuļnieku un bez apgādnieka palikušo ģimeņu kopsaimniecību Palma un ar pārcilvēcīgām pūlēm, bet lielu pacietību, dažu gadu laikā izveidoja visnotaļ pieņemamus dzīves apstākļus: kolonijā darbojās trīs skolas (sākumā ļoti primitīvos apstākļos), vairākas baznīcas, slimnīca, pašu uzbūvētā elektrostacija u.c. elementāram dzīves komfortam nepieciešamās ierīces (zāģētavas, dzirnavas u.c.). Evaņģēlistiskā kopsaimniecība Palma (ar 300 locekļiem) talantīgā saimnieka Andreja Kļaviņa vadībā laika gaitā kļuva par garīgas, ekonomiskas un produktīvas saimniekošanas paraugu plašā apkārtnē.

Nevar nepieminēt arī smagākos zaudējumus: nepietiekamās (un arī svešās, nepazīstamās) pārtikas un smago, neierasto apstākļu dēļ jau 1922. gada 19. novembrī - tikai 17 dienas pēc ierašanās „izredzētajā zemē” - nomira pirmais bērniņš, ko apglabāja augstā Zivjupes krastā, 4 km no „lēģera” (kolonijas – N.V.). Īsā laikā, no 1922. gada novembra līdz 1926. gada 26. februārim (pēdējais datētais apbedījums), tur tika apbedītas 180 personas, lielākā daļa bērni un veci ļaudis, kas nespēja pielāgoties jaunajiem apstākļiem. Tā radās Pionieru kapi.

Pagājušā gadsimta divdesmito gadu izceļotājiem bija būtiski:

- iepriekšējā gadsimtā notikušo daudzo emigrācijas faktu ietekmē pārvarētās iedzīvotāju psiholoģiskās bailes no savas dzimtenes pamešanas (vēsturiskās atmiņas nozīme),
- masveidīgā sabiedrības etniskā un reliģiskā kopības sajūta,

- izglītībā balstītā drošības sajūta cīņā par savu eksistenci nākotnē,
- Latvijā iegūtās amatu prasmes un personīgā pieredze izdzīvošanas nodrošināšanai,
- Latvijā izkoptā morālo vērtību apziņa un ģimeniskuma radītā drošības sajūta.

Reliģiskās aktivitātes latviešu kolonijā Vārpa

Pētot latviešu imigrantu dzīvesveidu jaunajā mītnes zemē, jāatceras, ka šī ļaužu grupa emigrēja no Latvijas reliģisku motīvu vadīta, kas arī izskaidro turpmākos kolonijas iedzīvotāju mērķus un attiecīgi arī rīcību. Pateicoties jau pieminētajiem etnisko identitāti raksturojošajiem faktoriem – kopīgajai vēsturiskajai atmiņai, valodai, masveidīgajai sabiedrības etniskās un reliģiskās kopības sajūtai, pietiekoši stabilam izglītības līmenim, Latvijā izkoptajai morālo vērtību apziņai un ģimeniskuma radītajai drošības sajūtai un aktīvam iedzīvotāju pašrealizēšanās procesam – radošai ikdienas problēmu risināšanai – dzīves apstākļu nodrošināšana un uzlabošana, lauksaimniecības un lopkopības iespēju apgūšana svešā, nezināmā vidē utt. – laika gaitā kolonijā izveidojās stabila etniskā kopiena, kam galvenās garīgās aktivitātes saistījās ar reliģisko tradīciju un rituālu ievērošanu. Pamatojoties uz Entonija Smīta atzinumu, ka „... ja kopienu rašanās pamatā ir reliģiski notikumi, tad attiecīgā sabiedrībā cilvēku dzīves veids it kā iekonservējas – dzīves kārtība pārmantojas no paaudzes paaudzē” (Smits, 1997: 43), jāatzīst reliģijas nozīmīgā loma ne tikai latviešu diasporas izveidē Brazīlijā, bet arī tās saglabāšanā un attīstībā. Latviešu etniskajā kopienā ilgstoši saglabājās ne tikai tradicionālais, ierastais dzīves veids un prioritātes, bet, pateicoties tās locekļu intelektuālajai bagāžai un summējoties tautas kultūras vērtībām – ģimeniskumam, cieņai un empātijai pret iepriekšējām paaudzēm, tieksmei pēc izglītības un katra sabiedrības locekļa veiksmīgam pašrealizēšanās procesam kopēju mērķu interesēs – turpmākajā pastāvēšanas laikā bija vērojama stabila garīgā izaugsme.

Nedaudz sīkāk jāpakavējas pie baptismam raksturīgākajām tradīcijām un to ievērošanu Vārpas kolonijā, ko līdzās citām latvisko etnicitāti raksturojošām īpašībām varam uzskatīt par galveno nosacījumu latviešu diasporas ilgspējīgajā saglabāšanā Brazīlijā. Profesors Pauls Jurēvičs apliecina, ka: „Spēcīga garīga dzīve ir tur, kur, pirmkārt, spilgti un neizkustināmi tiek apzināta dažu fundamentālo ideālo vērtību cieņa, un, otrkārt, ir gatavība stāvēt par tām un realizēt tās dzīvē. ... Katrā ziņā gatavība stāvēt par kādu ideju ir vajadzīga tikai tad, ja grib tās realizāciju un tā tiek attiecināta arī uz citiem, kopīgā likteņa saistībā esošiem cilvēkiem” (Jurēvičs, 1965: 281). Kā piemēru šai P. Jurēviča atziņai var minēt Vārpas iedzīvotājas Millijas Tupeses stāstījumu par kolonistu reliģiskajām aktivitātēm 1922. g. nogalē – pirmajās dzīves dienās Vārpā: „Lai uzvarētu visas grūtības, vajadzēja daudz pacietības un drošu dūšu. Gandrīz vienīgie atspirgšanas brīži bija tie, kad pēc dienas darba varēja kopīgi klausīties Dieva vārdu, kurš tika lasīts un izskaidrots no mācītājiem, dziedāt, lūgt un uzklauties praviešu aizrādījumus. Kā kancele bija koka celms, pa nakti (vakarā – N.V.) uz tā tika nolikta petrolejas lampa. Klausītāji sēdēja uz nogāztiem meža kokiem un tumsā dziedāja dziesmas no galvas.”² (Tupess, 2007: 47).

E. Smits savā darbā „Nacionālā identitāte” norāda, ka tradicionāli reliģiskās kopienas ir saistītas ar noteiktām etniskām grupām (Smits, 1997: 16). Pētāmajā gadījumā redzam, ka Vārpas iedzīvotāju savstarpējie sociālie sakari un sabiedriskā – šajā gadījumā reliģiskā darbība liecina par spēcīgu reliģiskās identitātes izveidošanos un nostiprināšanos latviešu sabiedrībā. Iepazīstoties ar minētā autora – E. Smīta – reliģiskās identitātes skaidrojumu, ka:

² “Para vencer todas essas dificuldades, era necessário ter muita paciência e coragem. Praticamente, os únicos momentos de lenitivo que os imigrantes tinham era quando depois do trabalho diário podiam estar juntos, ouvindo a Palavra de Deus, lida e explicada pelos pastores, cantando, orando, atentos as admoestações e profecias. Servia como púlpito o toco de uma árvore; de noite, sobre ele era colocada uma lamparina de querosene. Os ouvintes sentavam-se nos troncos derrubados das árvores e, no escuro, cantavam os hinos de cor.” (Tupess, 2007: 47).

„Reliģiskā identitāte balstās uz kultūras un tās sastāvdaļu – paražās un rituālos kodētu vērtību, simbolu, mītu un tradīciju – noregulēšanu un saskaņošanu” (Smits, 1997: 15), varam konstatēt, ka Vārpā reliģiskā identitāte pilnībā dublējas ar etniskās identitātes pazīmēm, tādējādi stiprinot sabiedrības garīgo noturību un stabilitāti ilgākā laika periodā, rezultātā veidojot spēcīgu nacionālo identitāti. Latviešu etniskajai kopienai raksturīgo pazīmju izpausmes iekļāvās stingri noteiktā formā – baptistu tradīcijām raksturīgos rituālos un aktivitātēs. Vārpai kā aktīvai reliģiskai kopienai bija divējāda nozīme: tās darbība veicināja gan nacionālo, gan vispārcilvēcisko vērtību saglabāšanos, nostiprināšanos un attīstību latviešu sabiedrībā. Individīda reliģiskās pieredzes un sabiedrības kopsakarību atzīst latviešu filozofs Pauls Jurēvičs: „Reliģiskā patiesība ir pārdzīvojama un realizējama visā pilnībā tikai sabiedrībā. Reliģiskā pieredze nav pilnīgi individuāla lieta, ko katrs var realizēt, būdams viens pats. Tā pēc savas būtības ir kolektīva un sociāla un pastāv garīgas kopsakarības dzīvē. Reliģijai jābūt sociālai ne tikai telpā, bet arī laikā: reliģiskā dzīve prasa, lai indivīds pievienotos pastāvošai un ilgstošai garīgai sabiedrībai, t.i., baznīcai. ... Cilvēks ir pilnīgi cilvēks tikai sabiedrībā un pateicoties sabiedrībai.” (Jurēvičs, 1965: 241).

Vārpas kolonijā dažādo reliģisko aktivitāšu kopums veidoja pārdomātu un secīgi strukturētu sistēmu, kur kā pirmā pakāpe jāmin visu sabiedrību aptverošā sabiedriskā kustība – **svētdienas skolu darbība**. Svētdienas skolu darbā tika izmantotas dažādas mācību un audzināšanas metodes – kā lekcijas, tā arī bērnu vecumam atbilstošas brīvākas formas metodes: ar konkrētu mērķi sagatavotas ekskursijas, bērnu svētku organizēšana un atzīmēšana u.c. Kā ļoti pozitīvu jāatzīmē morālo vērtību akcentu bērnu pasākumos – ekskursijas jeb „pastaigāšanās” (M. Tupeses lietotais termins) vienmēr bija ar konkrētu mērķi – ciemošanās pie kaimiņu – krievu u.c. koloniju svētdienas skolas bērniem u.tml., kas iespēju robežās paplašināja bērnu garīgo apvārsni un veicināja tolerances attīstību un savstarpējo komunikāciju dažādu tautību sabiedrībā, ar ko, dzīvojot Brazīlijas apstākļos, bija jārēķinās. Līdzīgi notika arī ar tādu īpašību kā līdzjūtības un izpalīdzības ieaudzināšanu. Situācijās, kad bērnu sirdīs valdīja prieks un pat zināma laimes sajūta – bērnu svētkos, svētdienas skolu draudzības pasākumos, Ziemassvētkos – svētku dalībniekiem tika atgādināts, ka uz pasaules ir arī grūtdieņi – bērni, kam dotajā brīdī pietrūkst maizes, mīlestības. Līdzjūtību bija iespējams „materializēt” ziedojumu – „kolektes” vākšanas akcijā. Lai gan Vārpā ģimenēm naudas ienākumi bija grūti pelnāmi un vajadzību pašiem bija daudz, tomēr katras ģimenes ziedotajai nelielajai naudas summiņai bija liela audzinoša nozīme bērna rakstura īpašību veidošanā.

Kā loģisku un likumsakarīgu svētdienas skolu darba turpinājumu varam uzskatīt **jauniešu aktivitātes** Vārpas kolonijā. Stingri reliģiskā garā audzināti, jaunie cilvēki turpināja kolonijā uzlabot un pilnveidot sabiedrisko dzīvi, t.sk. reliģijas jomā. Vārpas jauniešu aktivitātes materializējās pietiekoši nopietnā un vērā ņemamā veidolā – literārā žurnāla „Domas” izdošanā. Ar jauniešu palīdzību tapa arī „Kristīgu rakstu izdevniecība Palma”, kas veiksmīgi pārņēma 1926. gadā Douradā iesāktā jaunatnes žurnāla „Jaunais Līdumnieks” izdošanu (lai kaut cik uzlabotu materiālos apstākļus, sākuma gados neliela kolonijas iedzīvotāju daļa (apmēram 300 cilvēku) aizgāja strādāt vietējo īpašnieku kafijas plantācijās, t.sk. Douradā). No 1931. gada Palmas spiestuvē atsāka izdot arī latviešu ģimeņu mēnešrakstu „Kristīgs Draugs”. Žurnāla redaktors bija Jānis Inķis, palīgi: mācītāji brāļi Arvīds un Alberts Eihmaņi, Kārlis Grigorovičs, Ģirts Dobelis, Jēkabs Rozenbergs, Jānis Bukmanis, Alīda Ozola Eihmane u.c. Vienlaicīgi ar „Kristīgu Draugu” Vārpas jaunieši turpināja izdot savu izdevumu „Jaunais Līdumnieks” kā arī nelielu žurnāliņu bērniem „Rīta Rasa”, kas ar laiku kļuva par „Kristīgā Drauga” atsevišķām nodaļām (Ceruks, 1978: 9 - 18).

Laika gaitā mainījās spiestuves tehniskie darbinieki kā arī literārie līdzstrādnieki, taču viņu sagatavotais literārais mantojums, arī mācītāja Ģirta Dobeļa rediģētais reliģiskais krievu žurnāls „Дружеское слово” („Draudzīgais Vārds” – no krievu val.), ir neapstrīdama liecība tā laika kolonijas iedzīvotāju kultūras dzīvei un aktivitātēm.

Turpinot apskatīt latviešu radošās aktivitātes Vārpas kolonijas kultūras/religiskajā dzīvē, nevar nepamanīt iedzīvotāju **aktīvo pašdarbību** dažādos saviesīgajos pasākumos. Sevišķi vokālās mākslas un mūzikas jomā, vienlaicīgi noliedzot dejas – kustības mākslu kā nevajadzīgi miesiski provocējošu faktoru (baptistu sabiedrībā tiek uzskatīts, ka līdzvērtīgi kā narkotiku, alkohola, tā arī fiziskas tuvības radītais reibums, kairinājums samazina indivīda spējas objektīvi spriest, pieņemt lēmumus un adekvāti rīkoties). Bez tam – jebkura pašdarbības forma – kā deklamācija, dzeja, tā arī dziesmas un dažādu mūzikas instrumentu spēle kalpo kā:

- indivīda emociju izteikšanas līdzeklis,
- radošās pašizpaušmes veicinātāji,
- nozīmīgi saviesīgu notikumu emocionāli papildinājumi.

Šeit jāatceras Lejaskurzemes skolotājs Bebru Juris (1859 - 1951) un viņa viedā atziņa: „Dziedāšana veicina sirds jeb jūtu izdaiļošanu, jo dziesmā visspilgtāk atspoguļojas cilvēka jūtas. ... Dziesmas daiļi skanoša meldija iekustina jūtu vissmalkākās stīdziņas un mudina daiļuma un harmonijas nojautu. Patriotiskā dziesmā iesilstam priekš tautas un tēvijas; reliģiskā – jūtam dievības tuvumu.” (Kaļķe, 2001: 86), kas apliecina šī pašdarbības veida nozīmi kolonistu emociju un jūtu dzīves piepildīšanā. Katrā draudzē – abās Centra, Pitangeiras un Palmas – bija savs koris, stīgu un pūtēju orķestris. Palmā bija vēl atsevišķs jauniešu un bērnu koris (Veigners, 2009: 505).

Nevar nepieminēt arī tādu Vārpas latviešu sabiedrībā ļoti izplatītu radošuma izpaušmi kā dzejošanu. Dzejas valodu ir kopuši Ella Erdberga (pseidonīms Rute) un Jānis Erdbergs (pseidonīms Nocturno) - viņš arī gleznotājs un veiksmīgs fotogrāfs, mācītāji Alberts Eihmanis (pseidonīms Jūrmalnieks, arī Rītenis) un Jānis Inķis, Kārlis Purgailis, Jānis Lukašs, Fricis Juris Janovskis (pseidonīms Vēlais Ceļinieks), Jānis Bukmanis (pseidonīms Upmalietis), Jēkabs Rozenbergs (pseidonīms Kalnu Jēkabs, arī Dzintars), Roberts Vāvers (pseidonīms Mežmalietis, arī Dienvidnieks), Gotfrīds Kārklīņš, Juris Alkšbirze, Margrieta Melluma, Alīda Šimis, Alfrēds Mīlbergs, Juris Blumbergs (arī Puķukalns, pseidonīms Nemiers, arī Vecais), Olga Rēdiņa (pseidonīms Dzelme), Valdemārs Brīvnieks, Nātru Krišjānis, Jānis Lūķenieks (pseidonīms Otokars, Silvestris, arī O. S. Skrodors) un daudzi citi. Iespējams, ka tendenci savas izjūtas izteikt dzejā latviešos veicinājusi:

- teritoriāli ierobežotā dzīves telpa,
- ierobežotie sakari ar ārpasauli,
- ilgstošā, fiziski smagā un monotonā eksistences nodrošināšana,
- personīgā vientulības izjūta,
- savas niecības apzināšanās Brazīlijas (pasaules) dabas varenuma un plašuma priekšā, kas identificējās ar Dieva varenību un visspēcību,
- nostalgiskas atmiņas un ilgas pēc brīvprātīgi atstātās dzimtenes, par ko vairumā gadījumos arī liecina dzejoļu tematika.

Vārpas latviešu ikdienas dzīves ritmā stabilu vietu ieņēma biežās, baptistu draudzēm raksturīgās **lūgšanu sapulces**, kurās galvenokārt bija reliģiska satura tematika: Bībeles lasījumi, dievvārdu skaidrojumi, sludinātāju uzrunas – sprediķi, draudzes locekļu liecības par spēcīgiem garīgiem pārdzīvojumiem – Dieva esamības apliecinājumiem, aizlūgumi. Ļaudis uz dievvārdu klausīšanos pulcējās kā svētdienās, tā arī vairākas reizes nedēļā. Kolonijā regulāri notika arī „draudzes stundas”, kur izrunāja laicīga satura jautājumus, kas skāra kolonijas praktisko dzīvi un aktuālākos notikumus.

Daudzo reliģisko aktivitāšu vidū Brazīlijas latviešu sadzīvē jāpiemin Baptistu Apvienības rīkoti kongresi, kas regulāri notiek katru gadu jūlija sākumā kādā no aktīvajām latviešu dzīves vietām – Vārpā, Novaodesā, Urubisijā, Ižui u.c. vietās. Kongress ilgst vairākas dienas nedēļas nogalē; tajos iespēju robežās cenšas ierasties katrs reliģiski aktīvais Brazīlijas latvietis – baptists. Tradīcija tiek konsekventi ievērota jau vairākās paaudzēs – šī tuvu un tālu

ļaužu satikšanās arī mūsdienās ir lielākie svētki latviešu baptistu sirdīm un prātam. Varam apgalvot, ka šeit saskatāma latviskās kultūras piederības izpausme – dabiska vēlme būt līdzdalīgam plašā, kolektīvā garīgās atjaunošanās un bagātināšanās procesā – līdzīgi kā Dziesmu svētku piederības izjūta un emocionālais pārdzīvojums Latvijā. Šī raksta autorei bija iespēja piedalīties 2009. gada Brazīlijas latviešu 60. kongresā Novaodesā. Kongresa norises gaitā, laikā starp oficiālajām sapulcēm (dievkalpojumiem), bija interesanti vērot, ka lielais ļaužu kopums – ap 500 cilvēkiem – bija kā vienlīdzīgu sabiedrības locekļu kolektīvs, kur vietā bija baptistu draudzēs pieņemtās uzrunas „brāļi” un „māsas”. Var secināt, ka visiem līdzīgā pagātne, pārdzīvotās grūtības un arī zaudējumi ir likvidējuši jebkuras sabiedrībā tradicionāli pastāvošās šķiriskās atšķirības: nebija priekšnieku un padoto, bagāto un trūcīgo. Bija vienkārši laimīgi cilvēki, kurus vienoja interesantā kongresa programma ar bagātiem priekšnesumiem, gan sirsnīgas, gan lietišķas sarunas, ko papildināja vietējās draudzes locekļu profesionāli organizētās ēdināšanas iespējas, bet pāri visam – prieks par satikšanos!

Likumsakarīgi, ka latviešu kolonijas piesātinātā reliģiskā gaisotne veicinājusi jaunu, daudzskaitlīgu garīgo darbinieku paaudzes rašanos. Būtiska nozīme bija arī latviešu sabiedrībā tradicionāli izplatītajai un latviskajai identitātei raksturīgajai vēlmei iegūt jaunas zināšanas – iegūt izglītību, kas veicinātu:

- kvalitatīvu personības pašrealizāciju;
- gandarījumu par indivīda radošās darbības rezultātiem;
- produktīvu ieguldījumu sabiedrības attīstībā.

Izceļotāju kolonijā eksistējošā garīgā mikroklimata ietekmē sākuma gados jaunieši izvēlējās studēt pārsvarā reliģiska rakstura mācību iestādēs. Nedaudz atkāpjoties pagātnē, jāatceras, ka jau 1901. gadā Brazīlijā, Portoalegres pilsētā vairāki latvieši – 19. gs. deviņdesmito gadu izceļotāji – Aleksandrs Kļaviņš, Jānis Nettenbergs, Fricis Leimanis, Rihards Jēkabs Inķis (Jāņa Inķa brāļa dēls), Vilis Leimanis un Pēteris Zālītis kopā ar vācu izcelsmes amerikāņu misionāru Karlu Rothu noorganizēja baptistu semināru (Keidann, 2006: 168 - 169). Arī vēlāk – 1926. gadā, dažus gadus pēc ieceļošanas, privātā sarakstē Vārpas mācītājs Andrejs Pinčers rakstīja savam kolēģim Rūdolfam Andermanim, ka Rio de Žaneiro garīgajā seminārā mācās Leijasmeiers Arvīds, Vītols Fricis, Silenieks Emīls, Jānis Augstroze (Ronis, 1974: 521). Visi minētie bija Vārpas jaunekļi. Diemžēl, trūkst konkrētas sistemātiskas informācijas par latviešu jauniešu izglītības ceļiem gadu gaitā.

Kopumā, vērtējot latviešu līdzdalību kristīgās izglītības laukā, jāatzīmē labi strukturētā Brazīlijas baptistu mācību iestāžu sistēma, ietverot kā vidējā tā augstākā līmeņa mācību iestādes. Nevar nepieminēt arī jebkuras šīs mācību iestādes plašo, vispusīgo mācību programmu, kas nodrošināja attiecīgajiem studentiem kvalitatīvu humanitāro izglītību. Latviešu mācītājs Osvalds Ronis savā apjomīgajā Brazīlijas latviešu baptistu draudžu vēstures pētījumā min faktu, ka 1941. gadā katrs septītais Brazīlijas baptistu mācītājs jau bijis latvietis (Ronis, 1974: 521). Vēl pēc 30 gadiem - laikā līdz 1973. gadam – Brazīlijā kopā bijuši pavisam 93 latviešu baptistu darbinieki, no kuriem daudzi šo mērķi izvēlējās tieši Vārpā valdošā reliģiskā mikroklimata ietekmē (Ronis, 1974: 521).

Misionāru kustība – latviešu diasporas kvalitatīvās izaugsmes veicinātāja

Reliģiskajām aktivitātēm latviešu diasporā bija ne tikai sabiedrības iekšējo mikroklimatu veidojoša un stabilizējoša loma; reliģijā un humānismā balstītās aktivitātes latviešu kolonisti izvērta gan ģeogrāfiski daudz plašākā teritorijā, gan arī saturiski padziļināja, uzsākot latviešu baptistu vēsturē nozīmīgu lappusi – misionāru kustību.

Filozofs E. Smits savā darbā "Nacionālā identitāte" atzīmē, ka reliģija var kalpot gan kā noteiktas sabiedrības etnicitāti saglabājošs – uz laiku iekonservējošs spēks, bet, ilgstoši pastāvot nemainīgā, sastingušā formā, reliģija var nomākt kopienas etnisko apziņu, tādējādi palēninot vai pavisam apstādinot sabiedrības – kopienas kvalitatīvo izaugsmi. Kā pozitīvi

stimulējošus faktorus šajā situācijā E. Smits atrod reliģijas reformas un aktīvu sabiedrības līdzdarbības lomu notiekošajos procesos (Smits, 1997: 43 - 46). Minētā autora atzinumi pamato un arī izskaidro turpmākos notikumus latviešu kolonijā Vārpa. Jau pirmajos kolonijas pastāvēšanas gados, izejot peļņā uz lielajām kafijas plantācijām, latvieši nonāca tiešā saskarē ar vietējiem iedzīvotājiem – kā saimniecību īpašniekiem (pārsvarā itāļiem), tā arī, raksturīgi Brazīlijas apstākļiem – ar dažādu tautību strādniekiem. Šajās situācijās spilgti parādījās etnisko atšķirību iezīmes, kas jo spēcīgi izpaudās garīgajā jomā: latviešu organizētība kā sadzīvē, tā darbā, strādājot kafijas plantācijās, kultūras norisēs un sevišķi reliģijas laukā. Douradā latvieši saviem bērniem izveidoja pat primitīvu skolu. Nereti latvieši savās aktivitātēs labprāt iesaistīja arī apkārtējos ļaudis, piemēram, Douradā latvieši noorganizēja svētdienas skolu arī vietējo iedzīvotāju bērniem, jo dažādu paaudžu latviešu dzīves pieredzē vienmēr kā vērtība tika uzskatīta izglītība un mērķtiecīga bērnu audzināšana. Šo dabiski izveidojušos komunikācijas procesu dažādu etnisko grupu starpā varam uzskatīt par sākumu nozīmīgai un rezultatīvai latviešu baptistu darbības jomai – **misionāru kustībai Brazīlijā**.

Dž. Banks jautājumā par veiksmīgu starpkultūru mijiedarbību, kas ir pozitīvi centrētas misionāru kustības pamatā, uzsver abu pušu līdzvērtīga statusa nepieciešamību, kā arī, lai starp abām ieinteresētajām pusēm veidotos sadarbība, nevis konkurence. Kā veicinošu faktoru autors min arī starppersonu sadarbību individuālu kontaktu līmenī (Banks, 2004: 22). Latviešu imigranti, kas salīdzinoši nesenā pagātnē paši bija dzīvojuši daudz kultūru sabiedrībā Latvijā, bija pietiekoši toleranti un atvērti pozitīvai sadarbībai saskarsmē ar citu kultūru pārstāvjiem arī Brazīlijā, kas liecina par izceļotāju augsto inteligences līmeni. Psihologs Daniels Goulmens, analizējot Jeilas universitātes psihologa Pītera Selavija emocionālās inteligences definīciju, kā vienu no svarīgākiem inteligences rādītājiem min „cilvēcīgās saskarsmes iemaņas” – empātijas jeb līdzpārdzīvojuma spēju izkopšanu, kas lielā mērā garantē veiksmīgu misionāru darba rezultātu (Goulmens, 2001: 74). Jāpiekrīt arī autora Džina Edvarda Vīta atzinumam, ka misionāru paustā „..”cieņa un sapratne” pieņem tādu vērtību eksistenci, kas sniedzas pāri kultūras robežām – transkulturālu morālu vērtību kopumu un vīziju par vispārēju cilvēcīgumu.” (Vīts, 1999: 165).

Pamazām izveidojoties un nostiprinoties sadzīviska rakstura sakariem ar vietējiem iedzīvotājiem, t.sk. arī citu tautību kolonistiem, latviešiem radās vēlme piedāvāt, viņprāt, vērtīgāko, kas pašiem piederēja – popularizēt evaņģēlija vēsti - kristīgo ticību apkārtnes iedzīvotāju vidū. Misijas ideja izraisīja lielu atsaucību kolonijas iedzīvotājos. Iespējams, tas izskaidrojams ar katra sabiedrības locekļa vēlmi radoši izpausties ne tikai ikdienišķajā sadzīvē bet arī garīgajā jomā, komunikācijā ar plašāku sabiedrību. No šodienas skatu punkta raugoties – iespējams, latviešus vilināja arī jaunas pieredzes apgūšanas iespēja. Sevišķi aktīvi misionāru darbā iesaistījās Palmas ļaudis, par ko saglabājušās ne tikai ļaužu atmiņas, bet arī dokumentālas liecības. Palmiešu aktivitāti misionāru gaitās var izskaidrot ar Palmas saimniecības savdabību – kopējais (kolektīvais) saimniekošanas veids lietpratīga saimnieka vadībā atviegloja rūpes par eksistenci un, galvenais, Palmas iedzīvotājiem nebija privāto saimniecību, kas Vārpas iedzīvotājiem – ģimenēm sagādāja daudz lielāku rūpju nastu. Kā viena no aktīvākajām misionārēm jāpiemin Palmas skolas skolotāja Marija Melleberga. Latvieši savās misionāru gaitās ne tikai sludināja reliģiskās atziņas, bet arī popularizēja latviešu sabiedrībā atzītās izglītības vērtības - mācīja vietējiem bērniem lasīt, rakstīt un rēķināt, kas piešķir šai kustībai vēl jo lielāku vērtību un nozīmi. Žurnālā „Miera Vēsts” atrodam informāciju par 1930. gada darba rezultātiem: līdztekus reliģiskajai izglītībai svētdienas skolās lasītprasmi apguvuši vairāk kā 40 bērnu. Garīgs uzmundrinājums, praktiski padomi un sirsnīgas, saturīgas pārrunas – tās ir vērtības, ko misionāri tik pašai aizliedzīgi varēja dot apkārtnes nabaga ļaudīm.

Misionāru kustība izvērtās daudz plašākā apmērā, kad 1932. gadā pēc kolonijas garīgā līdera J. Inča iniciatīvas izveidoja Sertona misionāru darbinieku centru („Sertona” –

„mežvidus, nomaļa vieta dziļi mežos” - no portugāļu val.). Pateicoties ilggadējai aktīvai misionāru kustībai, ko koordinēja Sertona misijas centrs, apkārtņē tika nodibinātas 75 jaunas baptistu draudzes (Ronis, 1974: 521).

Aktīvajā un regulārajā misijas darbā bija nepieciešami jauni spēki. Darba kvalitatīvai (un arī kvantitatīvai) uzlabošanai latvieši 1935. gadā Vārpā izveidoja Brazīlijas latviešu misionāru skolu, kas darbojās līdz 1938. gadam un sagatavoja 14 darbiniekus. Skolu vadīja mācītājs Kārlis Grigorovičs. Pēc 1938. gada datiem misionāru darbā kopā piedalījās pavisam 413 personas, 16 apdzīvotās vietās notika regulārs misijas darbs, bet 24 vietās – retāki misionāru apmeklējumi.

Kā nākošo kvalitatīvo pakāpi reliģisko darbinieku sagatavošanā jāpiemin Ekstensīvie Bībeles kursi, ko Riodežaneiro Baptistu Teoloģiskais seminārs noorganizēja Palmā. Kursu ilgums bija pieci gadi. Semināristi pulcējās klātienē katru gadu maijā, kur tad mēneša garumā notika intensīvas mācības – lekcijas. Nodarbības vadīja kā brazīliešu, tā arī latviešu pasniedzēji. Kursos tika lasītas ne tikai reliģiska rakstura, bet, lai celtu klausītāju kopējo izglītības līmeni – arī vispārizglītojošas lekcijas. Seminārs darbojās no 1940. līdz 1963. gadam, kad Palmas saimniecība, nonākusi materiālās grūtībās, nespēja vairs uzturēt šo mācību iestādi – mācību laikā semināristi un pasniedzēji tika uzņemti Palmas saimniecībā pilnā apgādībā. Pēc 1963. gada semināru pārcēla uz Bauru pilsētu. Līdztekus minētajiem Bībeles studiju kursiem Palmā no 1941. līdz 1950. gadam darbu turpināja arī Palmas Misionāru skola.

Vārpā un sevišķi Palmā valdošā misionāru kustības ideja ir veicinājusi ne vienu vien spēcīgu personību – misionāru un viņu darbības atpazīstamību ne tikai latviešu baptistu vidē. Šeit jāmin Reinalds Sniķeris ar dzīvesbiedri, Jānis un Alīda Pūpoli, Rute Mūrnieka, kuri ilgus gadus veltījuši misionāru gaitām Brazīlijas ziemeļos Paranas jūrmalā, Seržipes štatā, Noemija Līdaka Baias štatā. Latviete Elza Kārklis vēl 20. gs. 70. gados aktīvi strādājusi misijas darbā Paranas jūrmalā. Kā ļoti ilggadēja misionāre jāpiemin Ženija Birznieka. Dzimusi vēl 1917. gadā Liepājā, kopā ar ģimeni 1922. gadā ieceļojusi Brazīlijā. Pēc medicīnas māsas profesijas apgūšanas Ženija Birznieka no 1958. gada darbojās Brazīlijas Baptistu Iekšmisijas (Brazīlijas Nacionālā Misione) pakļautībā kā slimo kopēja un misionāre. Viņas mūža darba rezultātā ir nodibinātas 10 jaunas, patstāvīgi darboties spējīgas vietējo iedzīvotāju baptistu draudzes, no kurām pēdējā reģistrēta vēl 2004. gadā, kad misionārei bija jau 87 gadi. Teoloģijas maģistre Ž. Birznieka darbojusies ne tikai kā reliģisko atziņu popularizētāja – pateicoties viņas atbalstam daudzi jauni cilvēki izvēlējušies izglītības ceļu kā laicīgās, tā garīgās mācību iestādēs un semināros. Brazīlijā pazīstams autors teoloģijas, sociālo zinātņu, filozofijas un literatūras jomā Mario Ribeiro Martins par savu garīgo skolotāju un iedvesmotāju viennozīmīgi uzskata Ž. Birznieku (Martins, 2004: 102). 2000. gadā, pateicībā par mūža darbu, Seržipes štata galvaspilsētā Arakažu kāds kristīgais veco ļaužu pansionāts ir nosaukts „Ženijas Birzniek” vārdā.

Neparastu, pat avantūristisku ieceri 1941. gadā uzsāka grupa Palmas iedzīvotāju. Ernests Dundurs, mācītājs Arvīds Eihmanis, Palmas ārsts Eduards Liģeris, ar inženiera talantu apveltītais Jānis Krūmiņš, Jūlijs Malvess, Kuno Dundurs, Jēkabs Rozenbergs, Kārlis Poletājs, Fricis Romnihs, Kārlis Straupe, Jēkabs Liģeris, Jānis Cukurs un Aleksandrs Ansons pašgatavotā laivā uzsāka vairāk kā 1500 km tālu un bīstamu ceļu, lai meklētu un atrastu jaunas misijas darba iespējas. Grupas dalībnieks A. Ansons šos notikumus aprakstījis grāmatā „Latvieši un evaņģēlijs Bolīvijas mūža mežā”. Jaunais darba lauks tika atrasts Bolīvijas džungļos, 75 km no Brazīlijas robežas. Ar mērķi sludināt evaņģēliju vietējiem bolīviešiem un, galvenais – ajoriešu indiāņiem. Kā viens no iemesliem tik ekstremālai idejai bija arī Otrais pasaules karš Eiropā un tā ietekmē pieņemtie Brazīlijas valdības rīkojumi, kuru starpā bija arī aizliegums izdot valstī periodiku jebkurā svešvalodā. Saprotais, ka līdz ar to arī draudēja apstāties Palmas spiestuves darbs, kur drukāja tik nepieciešamo kristīgo literatūru latviešu un

krievu, tātad – svešvalodās. Kā atrisinājums šai situācijai būtu „drukātavas” pārceļšana uz tādu teritoriju, kur nav šāds ierobežojums. Izvēle krita uz kaimiņvalsti – Bolīviju, kur pierobežā jau dzīvoja pazīstami latvieši – Malvesu un Riekstiņu ģimenes. Iespējams, ka tikpat liela nozīme bija arī latviešu kolonistu tieksmei pēc jauniem izaicinājumiem, pēc jaunām radošām aktivitātēm – no jaunās dzīves sākuma Vārpā un Palmā bija pagājuši jau divdesmit gadu, Palmā bija iekopta stabila saimniecība, vārpieši iekārtojuši savas lauku saimniecības, dzīve sāka kļūt nedaudz vienmuļa un garlaicīga. Pamatojoties uz Latvijas Universitātes profesores Rasmus Garlejas atzinumiem, mēs varam izskaidrot notikušo palmiešu ekspedīcijas braucienu un turpmākos izvirzītos mērķus kā jaunu, kvalitatīvu konkrētās sabiedrības pašrealizācijas procesu, kad izziņas tieksmes un šī procesa izraisītais emocionālais gandarījums summējoties ar indivīda profesionālo gatavību bija drošs pamats jaunu mērķu sasniegšanai (Garleja, 2006: 39). Pēc vairāku gadu garumā ilgstošu administratīvo un praktisko sagatavošanas darbu veikšanas jāatzīmē 1944. gads, kad minētās ekspedīcijas rezultātā tālu Bolīvijas mūža mežos darbu uzsāka baptistu misija Rinkondeltigre (Rincon del Tigre – no spāņu val. – tīģeru kaktis, nostūris), jeb sarunvalodā, Rinkona misija, – līdz šim nebijis notikums latviešu misionāru kustības vēsturē, kam masveidībā un satura ziņā līdzīgs nav sastopams. Misijas galvenais uzdevums no pirmās pastāvēšanas dienas bija latviešu etniskajai kultūrvidei raksturīgo morālo vērtību popularizēšana jaunā, atšķirīgā, dziļi mežos mītošo ajoriešu indiāņu un bolīviešu sabiedrībā, kas bez civilizētā pasaulē tradicionālo morāles un ētikas principu skaidrošanas ietvēra arī:

- kristīgās ticības izplatīšanu un popularizēšanu (kristīgās vēsts izplatīšanas motivācija bija reliģijā balstītais pieņēmums par Jēzu Kristu kā cilvēces un katra atsevišķā cilvēka glābēju un pestītāju un morālo sagatavošanos (nopelnot ar savu šīs zemes dzīves kvalitāti) pēcnāves dzīvei iedomātajā Debesu valstībā),
- kā arī rūpes par šo ļaužu - Bolīvijas iedzīvotāju izglītības darba organizēšanu, vadīšanu un attīstību.

Jāpiezīmē, ka ajoriešu indiāņi ir klejotājcilts, kas vienā vietā nemēdz uzturēties, tādējādi jau pašos pamatos bija apgrūtināta šīs ieceres sasniegšana. Bija jāpaiet vairākiem gadiem, līdz latviešu misionāriem ar nevardarbīgām metodēm un bezgalīgu pacietību pamazām izdevās pārliecināt džungļu pamatiedzīvotājus – *meža bērņus* – ajoriešu indiāņus par saviem labvēlīgajiem, uz attīstību virzītajiem nodomiem un mērķiem. Neskatoties uz dažāda rakstura neskaitāmajām grūtībām, ko latviešu misionāriem nācies pārdzīvot visā misijas pastāvēšanas laikā – pirmajos gados arī indiāņu naidīguma izpausmes, kas prasīja pat cilvēku upurus (Kristīgs Draugs (2), 1952: 16. - 18.), misijas darbs veiksmīgi attīstījies un turpinās arī mūsdienās.

Pateicoties Vārpas sabiedrību vienojošajai reliģiskajai idejai un tās izpratnei sabiedrībā, kolonijā veidojās labvēlīga situācija tālākai kvalitatīvai etniskās un reliģiskās identitātes attīstībai. Abu minēto identitāšu – etniskās un reliģiskās - raksturīgās pazīmes un izpausmes veiksmīgi papildināja cita citu, tādējādi nodrošinot stabilu un vienmērīgu sabiedrības turpmāko attīstību.

Būtiska nozīme kolonijas attīstības procesa nepārtrauktībā un kvalitatīvajā izaugsmē bija misionāru kustības aizsākšanai un izplatībai plašā teritorijā un kolonijas iedzīvotāju masveidīgajai līdzdalībai šajās aktivitātēs. To nosacīti var pielīdzināt E. Smīta pieminētajai „reliģijas reformai” (Smits, 1997: 46), kas var nodrošināt kādas etniskas kopienas kvalitatīvu turpmāko pastāvēšanu un pat attīstību, kā tas noticis apskatītajā situācijā Vārpas kolonijā 20. gs.

Aktīvais un plaši izvērstais latviešu misionāru darbs diasporas jaunajai paaudzei uzskatāmi parādīja iepriekšējo paaudžu atzīto vērtību, t.sk. reliģijas un izglītības nozīmīgo lomu personības izaugsmē un kvalitatīvas dzīves veidošanā un tādējādi nodrošināja šo

latviskajai kultūrientitātei raksturīgo izpausmju tālāku stabilu pēctecību latviešu sabiedrībā Brazīlijā 21. gadsimtā.

Literatūra un avoti

1. Aizsilnieks, A. (1968). *Latvijas saimniecības vēsture 1914 - 1945*. Upsala: Daugava.
2. Banks, J. A. (2004). Race and education in the USA. No *The routledge Falmer reader in Multicultural Education* (pp. 16 - 34). Edited by G. Ladson - Billings and D. Gilborn.
3. *Bībele Vecās un jaunās derības svētie raksti*. (1991). Rīga: Bībeles sabiedrība.
4. Ceruks, A. (1978). Stāsts par kristīgo draugu. *Kristīgs Draugs* Nr. 6, 7, 9 - 18 lpp.
5. Garleja, R. (2006). *Cilvēkpotenciāls sociālā vidē*. Rīga: Izdevniecība RaKa.
6. Goulmens, D. (2001). *Tava emocionālā inteliģence*. Rīga: Jumava.
7. Jurēvičs, P. (1965). *Idejas un īstenība*. Upsala: VAPPELBERGS BOKTRYCKERI.
8. Kaļķe, B. (2001). *Latviešu skolotāji rakstnieki (1900 - 1940)*. Rīga: Izdevniecība RaKa.
9. Keidann, D. M. (2006). *Batistas no Rio Grande do Sul uma introducao a sua historia*. Portoalegri: Editora do Autor.
10. Klerijs, D. R. (...). *Mērķi: Kristīgā padomdevēja rokasgrāmata*. Talsi: Organizācija „Kristīgā ģimenes dzīve”.
11. Krasnais, V. (1938). *Latviešu kolonijas*. Rīga: Latvju Nacionālās Jaunatnes savienības izdevums.
12. *Kristīgs Draugs* Nr. 2, (1952). 16 - 18.lpp.
13. Kulbergs, J. (1998). *Krīze un attīstība*. Liepāja: LPA.
14. Le Bons, G. (1998). *Pūļa psiholoģija*. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība.
15. Martins, M. R. (2004). *Coronelismo no antigo fundao de Brotas*. Goiania: Editora KELPS.
16. Ronis, O. (1974). *Uma Epopeia De Fe: A Historia dos Batistas Letos no Brasil*. Riodejaneiro: Junta de educação religiosa e publicacões da convenção batista Brasileira. Casa Publicadora Batista.
17. Skujenieks, M. (1930). *Latvieši svešumā un citas tautas Latvijā*. Rīga: Valters un Rapa.
18. Smits, E. D. (1997). *Nacionālā identitāte*. Rīga: Izdevniecība AGB (Sorosa fonds Latvija).
19. Švābe, A. (1958). *Latvijas vēsture 1800 - 1914*. Upsala: Daugava.
20. Tupess, M. (2007). *Depois do Crepusculo...um novo Alvorecer*. Riodejaneiro: Junta de educação religiosa e publicacões da convenção batista Brasileira. Casa Publicadora Batista.
21. Veigners, I. (1993). *Latvieši ārzemēs*. Rīga: Latvijas enciklopēdija.
22. Veigners, I. (2009). *Latvieši rietumzemēs*. Rīga: SIA Drukātava.
23. Vīts, Dz. E. (1999). *Postmodernie laiki*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds.